

Legenda o Đulinom ponoru kao primjer usmene baštine iz Ogulina

Grdić, Adrijana

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:799813>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ADRIJANA GRDIĆ

LEGENDA O ĐULINOM PONORU KAO PRIMJER USMENE BAŠTINE IZ OGULINA

Završni rad

Pula, svibanj, 2024.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ADRIJANA GRDIĆ

LEGENDA O ĐULINOM PONORU KAO PRIMJER USMENE BAŠTINE IZ OGULINA

Završni rad

JMBAG: 0303101276, redoviti student

Studijski smjer: Sveučilišni prijediplomski studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje na hrvatskom jeziku

Predmet: Usmena zavičajna baština

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Teorija i povijest književnosti

Mentor: izv. prof. dr. sc. Vjekoslava Jurdana

Pula, svibanj, 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOGA DJELA

Ja, _____, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj završni rad pod nazivom "_____“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis _____ U Puli, _____

SAŽETAK

Usmena zavičajna baština specifična je svuda u svijetu i bitna je kako bi se očuvala tradicija i običaj nekog grada i naroda, a najviše se pojavljivala u mjestima gdje je bilo malo pismenih stanovnika ili ih uopće nije bilo. Autori nisu uvijek bili i prenosioci jer su tu ulogu imali određeni izvođači. „Djeca su naša budućnost. Što ih naučimo, na što ih uputimo kao prave vrijednosti, to će ponijeti u svijet svoje budućnosti“ (Jurdana, 2015:33). U samom radu je definirana kulturna baština, kultura, usmena književnost i povijest usmene književnosti. Prikazan je grad Ogulin, kao jedan od najljepših gradova kontinentalne hrvatske te njegove prirodne ljepote i znamenitosti. Prikazana je predaja koja opisuje nastanak Đulinog ponora koji se nalazi u centru grada pored Frankopanske kule.

Ključne riječi: kulturna baština, usmena književnost, grad Ogulin, legenda, Đulin ponor

SUMMARY

Oral heritage is specific worldwide and essential for preserving the traditions and customs of a town or people, particularly in places with few or no literate inhabitants. The authors were not always the transmitters, as that role was often held by designated performers. "Children are our future. What we teach them, what we direct them towards as true values, they will carry into the world of their future" (Jurdana, 2015:33). The paper defines cultural heritage, culture, oral literature, and the history of oral literature. It presents the town of Ogulin as one of the most beautiful towns in continental Croatia, along with its natural beauties and landmarks. It also showcases the legend describing the origin of Đula's abyss located in the town center next to the Frankopan Tower.

Key words: cultural heritage, oral literature, town of Ogulin, legend, Đula's abyss

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. KULTURA I KULTURNA BAŠTINA.....	2
2.1. MATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA	3
2.2. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA.....	4
3. USMENA KNJIŽEVNOST	5
3.1. USMENA KNJIŽEVNOST U POVIJESNOM TRAJANJU	6
3.2. LEGENDA.....	8
3.3. PREDAJA	9
4. GRAD OGULIN.....	12
4.1. ĐULIN PONOR	13
4.2. KLEK	14
4.3. FRANKOPANSKI KAŠTEL.....	15
4.4. ŠMITOVO JEZERO.....	16
4.5. CRKVA SV. KRIŽA	17
4.6. JEZERO SABLJACI	18
4.7. IVANA BRLIĆ-MAŽURANIĆ	19
5. PREDAJA O ĐULINOM PONORU.....	21
6. ĐULIN PONOR U RUHU AUTORSKIH STIHOVA.....	24
7. ZAKLJUČAK.....	27
8. LITERATURA.....	28
9. POPIS ILUSTRACIJA.....	30

1. UVOD

Tema ovog završnog rada je Legenda o Đulinom ponoru kao primjer usmene zavičajne baštine iz Ogulina. Svrha ovog rada je upoznavanje kulturne baštine grada Ogulina i osvještavanje njezine vrijednosti te istražiti i analizirati usmenu zavičajnu baštinu, s naglaskom na njezinu ulogu u stvaranju kulturnog identiteta.

Tema se može primijeniti u radu s djecom predškolske dobi s pomoću raznih metoda rada s time da se obuhvate sva područja dječjeg razvoja. Važno je njegovati kulturnu baštinu svoga grada, a djecu je potrebno osvještavati o tome od malih nogu. Kroz istraživanje različitih oblika usmene zavičajne baštine, od narodnih priča i pjesama do lokalnih običaja i festivala, nastojat će se prikazati bogatstvo i raznolikost ovog kulturnog nasljeđa te istaknuti važnost njegovog očuvanja za buduće generacije. U kontekstu suvremenog društva, usmena zavičajna baština postaje sve važnija za razumijevanje povijesti, kulture i identiteta pojedinih regija. Usmena zavičajna baština predstavlja temelj kulturnog identiteta svake zajednice, a posebno se ističe u očuvanju zavičajnog nasljeđa.

Kroz prvo poglavlje saznajemo i upoznajemo se s kulturom i kulturnom baštinom te kako je podijeljena kulturna baština. Zatim se predstavlja usmena književnost, žanrovi usmene književnosti te njihove osnovne funkcije. Također, istaknute su legenda i predaja, a kroz njihove sastavnice i obilježja mogu se uočiti razlike. Treće poglavlje temelji se na gradu Ogulinu. Spominje se povijest Ogulina, njegove znamenitosti i prirodne ljepote kao što su Đulin ponor, planina Klek, Šmitovo jezero, jezero Sabljaci. Saznajemo po kojoj djevojci je Đulin ponor dobio ime i koja je njegova svrha. Opisan je i život slavne Ogulinske spisateljice Ivane Brlić-Mažuranić, povezanost spisateljice i grada Ogulina i njezino stvaralaštvo. Današnjoj generaciji spisateljica Ivana Brlić-Mažuranić bila je inspiracija za realizaciju Ogulinskog festivala bajke. Četvrto poglavlje bazira se na samu predaju o Đulinom ponoru, odnosno sadržaj koji nam opisuje nesretni događaj.

2. KULTURA I KULTURNA BAŠTINA

„Kulturom se može nazvati sve ono što je na poseban način odnjegovano, što je proizveo čovjek dok je svojom kreativnom moći mijenjao prirodu. Čovjek je na taj način pokazao svoju stvaralačku moć iz razloga da bi uljepšao svoj život i poboljšao životne uvjete općenito“ (Botica, 2013:9). U širem smislu kulturna baština uključuje nematerijalne i materijalne dijelove pojedine kulture koja je očuvana društvenim običajima tijekom povijesnog razdoblja. Baštinu čine načini i sredstva ponašanja u društvu te formalna pravila, a to mogu biti tradicije, običaji, društvene vrijednosti, duhovna i estetska vjerovanja, jezik i ostalo. Umjetne ljudske tvorevine koje su dio baštine mogu se iskoristiti kao socioekonomske, političke, religijske, etničke i filozofske vrijednosti određene grupe ljudi. Nematerijalnu kulturnu baštinu puno je teže očuvati nego materijalnu kulturnu baštinu.

Kulturno dobro je dobro državnog interesa, odnosno kulturna baština koja je dio neke skupine ili društva, tj. ono što će biti očuvano kao kulturna vrijednost. Prirodna baština uključuje ruralni i prirodni okoliš s određenom florom i faunom, a to nazivamo bioraznolikost. Odredišta sa zaštićenom baštinom služe za turističku industriju koja privlači strane i domaće posjetitelje. Tijekom povijesti, baština koja je ostala netaknuta često je jedinstvena, a odgovornost je na sljedećim generacijama za očuvanje i brigu. Manja umjetnička djela i kulturna remek-djela čuvaju i prikupljaju muzeji, a razne organizacije i grupe pružaju potporu za očuvanje baštine za buduće generacije.

Važan utjecaj ima Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine koje je 1972. prihvaćena od strane Opće konferencije UNESCO. Sa popisa iz 2018. nalazi se 1092 mjesta svjetske baštine, a od toga je 845 kulturnih, 209 prirodnih i 38 raznolikih lokaliteta u 167 svjetskih zemalja. Održivost je također bitan dio okvira za djelovanje u području kulturne baštine, a naglasak je na poticanju gospodarskog rasta, osiguranju okolišne održivosti i povećanju društvenog kapitala. Kulturna baština i kultura doprinose održivom razvoju kroz tri skupa mjera:

- Obnavljanje gradova i regija s pomoću kulturne baštine
- Poticanje ponovne upotrebe zgrada koje su dio kulturne baštine

- Ujednačavanje pristupa kulturnoj baštini s kulturnim turizmom i prirodnom baštinom

2.1. MATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA

Materijalna kulturna baština može se podijeliti na pokretnu i nepokretnu. Pokretna kulturna dobra mogu biti predmeti koji su povezani s ljudskom kulturom. To na primjer mogu biti:

- Umjetnine (kipovi, slike)
- Knjige, stari novac
- Predmeti primijenjene umjetnosti i obrta (posuđe, nakit, liturgijski predmeti)

„Nepokretnu kulturnu baštinu s utvrđenim svojstvom kulturnog dobra čine pojedinačne građevine i /ili kompleksi građevina, kulturno-povijesne cjeline te krajolici. Kolokvijalnim nazivom nepokretna kulturna dobra predstavljaju graditeljsku baštinu od pojedinačne građevine prema cjelini (skupina građevina) odnosno područje (krajolik)“ (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nepokretna-kulturna-bastina/369>. Pristupljeno: 29.5.2024.)

Nepokretna kulturna dobra mogu biti:

- Naselje, grad, selo
- Građevina i njezini dijelovi
- Sastavnice povijesne opreme naselja
- Spomenik, mjesto, područje i obilježje u svezi s povijesnim osobama i događajima
- Arheološka zona i nalazište
- Mjesto i područje s etnološkim sadržajima
- Krajolik i njegov dio koji sadrži povijesne karakteristike, koje svjedoče o čovjekovoj nazočnosti u prostoru
- Parkovi, vrtovi, perivoji
- Tehnički objekti s uređajima (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nepokretna-kulturna-bastina/369>. Pristupljeno: 29.5.2024.)

2.2. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA

Nematerijalna kulturna baština sadrži praksu, izraze, znanje, predstave, vještine, ali i predmete, instrumente, rukotvorine i kulturne prostore koji su dio skupine ili zajednice. Prenosi se s koljena na koljeno i tako iznova stvara reakciju na svoje okruženje, pruža osjećaj identiteta i poštovanje prema kulturnoj raznolikosti i ljudskoj kreativnosti. Nematerijalno kulturno dobro su različiti oblici duhovnog stvaralaštva, a prenose se predajom ili na neki drugi način. To su najčešće jezik, govor, dijalekt, usmena književnost, folklorno stvaralaštvo, običaji, igre, ples, tradicijska umijeća i obrti. Republika Hrvatska koja je vrlo bogata nematerijalnom kulturnom baštinom, stvorila je učinkovit sustav za zaštitu i očuvanje na regionalnoj, međunarodnoj i nacionalnoj razini.

Nematerijalna dobra koja su upisana na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva:

- dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja (kompleksan stil folklorne glazbe)
- kraljice ili ljelje (godišnji proljetni ophod u Gorjanima)
- procesija za križem na otoku Hvaru (za vrijeme Velikog tjedna)
- sinjska alka (viteški turnir u Sinju)
- bećarac (vokalno-instrumentalni napjev s područja istočne Hrvatske)
- klapsko pjevanje (tradicijsko višeglasno pjevanje bez pratnje instrumenata)
- čipkarstvo u Hrvatskoj (tri glavna centra: Lepoglava, Pag i Hvar)
- festa sv.Vlaha, zaštitnika Dubrovnika
- godišnji pokladni ophod
- zvončari (s područja Kastavštine)
- umijeće izrade tradicionalnih drvenih igračaka na području Hrvatskog zagorja
- medičarski obrt na području Sjeverne Hrvatske (izrada licitara, medice i svijeća)
- nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore (ples bez glazbene pratnje)
- mediteranska prehrana na Hrvatskom Jadranu, njegovoj obali, otocima i dijelu zaleđa (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nepokretna-kulturna-bastina/369>. Pristupljeno: 29.5.2024.)

3. USMENA KNJIŽEVNOST

Usmena književnost je najstariji oblik umjetničkog stvaranja jezičnim medijem. Tijekom vremena imala je drugačije nazive, ali je uvijek bila disciplina koja je strukturirana oblikovanjem riječi. Ostvarila se unutar cijeloga narodnog života i običaja i zbog toga pripada području etnološke znanosti i kulturne antropologije. Postoji čak jedanaest različitih naziva kao što su narodna ili pučka poezija, narodna književnost, narodno stvaralaštvo, folklor, folklorna književnost, književni folklor, usmena književnost, usmena tradicija, tradicijska verbalna umjetnost, verbalni folklor i tradicijska književnost. Usmena književnost zapravo predstavlja djela nepoznatih darovitih autora koji stvaraju na temelju sredine iz koje dolaze. Djela su bila uspješna ili manje uspješna, a to je ovisilo o stvaralačkoj moći svakog pojedinca bez obzira kojega su staleža bili. Narodna književnost ne smije se povezivati s oskudnim narodnim običajima seljaka ili sela.

Važna odrednica ljudskog života je književnost, ali i osnovna poveznica kulture. Pojavljuje se u usmenom i pisanom obliku. Kulturom nazivamo sve što je stvorio čovjek sa svojom kreativnošću dok je mijenjao prirodu (Botica, 2013). Usmena književnost sadrži književne oblike koji su anonimni te se prenose usmenim putem. Jurdana (2015) sagledava književni tekst kao poruku koju je autor kreirao kako bi prenio slušatelju koji prima tekst, usvaja ga, čita i sluša. Ovaj postupak nazvan je komunikacijskim. Usmena književnost obuhvaća prozne oblike kao što su: bajka, novele, basne, legende, anegdote i šaljive priče. Ostvarena je u sva tri narječja i usko je povezana s narodnom književnošću susjednih naroda. Rodom hrvatska usmena književnost prožima u prošlost. U vrijeme osvajanja Turaka i u krajevima koji su bili pod vlašću Turaka bila je prisutna usmena književnost. U današnje vrijeme s usmenom književnosti susrećemo se u jednostavnim oblicima kao što su vicevi, anegdote i ogovaranja.

Žanrovi s kojima se susrećemo u usmenoj književnosti su različiti i dinamičniji nego u pisanoj zato što ih definiraju izvedbene situacije, usmeni način postojanja i prepletenost s izvanknjiževnim funkcijama. Usmenoj književnosti bliski su srednjovjekovni književni žanrovi. Žanrovi usmene književnosti su se određivali prema osnovnim funkcijama: prema opsegu, prema medijima koji mogu biti izvedbeno pripovijedanje, scenska i glazbena forma. Kroz razne hrvatske priče protežu se unutar međunarodnih poznatih

pripovjedačkih predložaka. Javljaju se realne povijesne osobe, isprepliće se realni događaj s fantazijom koja se izvlači iz priče (Mitić, 2018).

Republika Hrvatska ima puno lijepih priča i legendi. Bogatstvo usmene baštine iznimno je važno za buduće odgojitelje i djecu. Potrebno je njegovati usmenu baštinu kako bi sačuvali vlastiti identitet. Zadatak odgojitelja je da o usmenoj baštini pričaju djeci te im predstave koliko je zanimljiva i poticajna. Odgojitelj može pomoću različitih načina predstaviti primjere iz usmene zavičajne baštine.

3.1. USMENA KNJIŽEVNOST U POVIJESNOM TRAJANJU

„Usmena je književnost važan i vidljiv znak uporabe jezičnog medija za posebne potrebe, a autori takvih književnih struktura stvaraju nešto što je potrebno i njima, ali i korisnicima slične tradicijske duševnosti“ (Botica, 2013:52). Veći dio usmenoknjiževne strukture napisano je u stihu, a to podrazumijeva isti ili približno isti broj slogova. Tradicijska kultura tog tipa nije imala stručni opis te se znalo da se temelji na prenošenju usmenim putem koja je podvrgnuta nepisanim zakonitostima književnog stvaralaštva. Hrvatsko područje, a i ostala područja kulture nisu poznavala pismo i to nije predstavljalo nekulturu, već bogatu i ispunjenu kulturu u koju nije bila uključena pismenost. To je zapravo kreativna djelatnost koju koriste kako bi zadovoljili vlastite unutarnje potrebe, arhiviraju ih u svojoj svijesti, a prenose ih usmenim putem. Gledano s današnjeg stajališta, osobito se cijene strukture koje se sačuvaju od davnina i dopru do novijeg razdoblja. Strukture takvog tipa ne treba analizirati samo prema žanrovima, tipovima književnosti, predajama, pjesmama ili mudrosnica. Samu podjelu ne treba zaobići, ali važnija je njihova unutarnja snaga koja je pokretač i omogućuje da one korisnicima nešto znače. „Nema veće riznice duhovnih vrijednosti od tako određive tradicije, verbalizirane tradicije kao čvrstoga znaka kulture“ (Botica, 2013:53). Usmena književnost ostaje važna u mnogim kulturama diljem svijeta, pružajući bogatstvo informacija o prošlim društvima i njihovim vrijednostima.

Cjelina hrvatske usmene književnosti važan je dio tradicijske kulture zbog povijesnog situiranja, a sadrži četiri važne sastavnice:

- Autentični cjeloviti zapisi
- Informacije o usmenoj književnosti u živoj komunikaciji

- Interferentni odnosi
- Kasnije pojavljivanje ranijih književnih struktura u novim izvedbama

Povijest hrvatske književnosti obuhvaća popis i vrednovanje cjelokupnog hrvatskog pisanog blaga. Bez uključivanja usmene književnosti, povijest hrvatske književnosti bila bi nepotpuna, posebno zbog onih djela koja su autentično izražavala duh svog vremena i bila važna duhovna osnova za zajednicu koja ih je stvorila i njegovala. Jednom stvoren tekst bio je inspiracija mnogim talentiranim pojedincima da se i sami okušaju u pričanju priča, pjevanju pjesama i drugim izvedbenim oblicima iz područja usmene književnosti, što je rezultiralo brojnim varijantama iste teme. Pod poviješću usmene književnosti podrazumijevamo ne samo trenutke nastajanja i izvođenja usmenih struktura, bilo arhetipskih ili varijantnih, već prije svega vrijeme njihovog zapisa. Hrvati su se pobrinuli zabilježiti neke tekstove koji su predstavljali dio nacionalne duhovnosti i etnokulture. Iako zapisano nije ni približno obuhvatilo sve što je u određenom povijesnom trenutku bilo u opticaju, količina zapisa je ipak dovoljna da možemo govoriti o neprekinutom bilježenju od 15. stoljeća do danas, osobito pjesama i poslovice (Botica, 1995).

Hrvati su odavno, a posebno tijekom 19. i 20. stoljeća, posvetili znatnu pozornost stručnom proučavanju usmenih tekstova. Književni teoretičari, povjesničari i interpretatori istraživali su u tim tekstovima složene odnose unutar književnog svijeta i važne antropološke činjenice. Mnogi Hrvati, poput I. Kukuljevića, F. Markovića, V. Jagića, L. Zime, T. Maretića i drugih, stekli su međunarodno priznanje za svoje otkrivanje tajni usmenoknjiževnog stvaranja, doprinoseći svjetskoj znanosti o usmenoj književnosti.

Usmena književnost, u svom stvaranju, izvedbi i višeznačnosti, nastavlja postojati do danas, iako u značajno promijenjenim komunikacijskim uvjetima. Kao književni fenomen, nije se nimalo istrošila. Štoviše, interes za nju je dodatno porastao. Stoga su u Hrvatskoj od pedesetih godina 20. stoljeća provedene brojne uspješne akcije očuvanja i zapisivanja narodnog blaga (Botica, 1995).

3.2. LEGENDA

Isprva, termin "legenda" odnosio se na svetačke spise i životopise svetaca. S vremenom, značenje se proširilo te sada označava pripovijesti koje uključuju povijesno-biografske podatke. Legende o povijesnim osobama i događajima često su isprepletene s mitovima, bajkama, pustolovinama i nadnaravnim elementima. Kao književni žanr, legenda spada u pripovijesti i može biti napisana u prozi ili stihovima. Osim što postoji kao oblik pisane književnosti, legenda se prenošenjem usmenom predajom također ukorijenila u narodnu priču. Legenda je dijelom slična mitu, ali se temelji na stvarnim ljudima ili događajima, odnosno povijesnim činjenicama. Najveći procvat legende doživjele su u srednjem vijeku, a i danas služe kao inspiracija mnogim književnicima. Neke od poznatih legendi hrvatske književnosti su: "Osman" Ivana Gundulića, "Planine" Petra Zoranića, "Vila Slovinka" Jurja Barakovića te "Razgovori ugodni naroda slovinskoga" Andrije Kačića Miošića.

Izraz legenda dolazi od latinske riječi *lagere* što znači čitati. Taj pojam u srednjovjekovnom latinskom označavao je nešto što će se moći pročitati. U današnje vrijeme legenda je određeni prizor povijesne tematike, ali s umetnutom fantazijom. Legenda se razlikuje od predajne strukture najčešće po religijskim motivima, povijesnim asocijacijama i fantastičnim događajima. Fantastično se najčešće ne može potvrditi realnim objektom i ne vjeruje se u ono što se govori. Često isticanje čuda i čudesnog događaja, pridonosi fantastičnome. Također, fabulu čine čudnovate osobine likova i njihova sudbina u kojoj je neobično došlo do izražaja. Tim čudesnim i fantastičnim ispunjene su priče iz života svetaca koji su imali moć koja je dokazala u pojedinom primjeru. U legendi nema točnog prebivališta koje je navedeno, ali svatko iz nje može prepoznati svoje mjesto. Legenda predstavlja povijesne zanimljivosti iz života viših staleža kao što su kraljevi, vitezovi i feudalci. Legendu je bitno staviti u odnos s predajom jer se legenda javlja u pisanoj fakturi isto kao i predaja. Tada se mnoštvo pisanih predaja prebacilo u usmene. „I legende često dodiruju najdublju starinu, i transformiraju se prema potrebi, posebice kad tematiziraju neke općeljudske sadržaje“ (Botica, 2013:447). Prema karakterizaciji u današnje vrijeme postaju popularne urbane legende koje pozivaju dobre duhove grada i ističu pojedinačnu duhovnost.

Kada se legendarne teme fokusiraju na slobodno pripovijedanje, čudesno se može pretvoriti u nevjerojatne razmjere. U takvim pričama, nije važno da li se legendariziraju zgode iz života svetaca, drugih religijskih moćnika (čak i mitskih) ili bilo kojih svjetovnih likova. Ti svjetovni likovi često postaju značajni antipodi u slobodnom pripovijedanju. Stoga nije iznenađujuće da u svijetu legendi funkcioniraju vračevi, vampiri, đavoli, mitski prokletnici (poput Žida, Fausta, Drakule, Jura Granda) ili potpuno izmišljeni likovi. Autori, pripovjedači i slušatelji, bez obzira na vjerovanje, nevjerovanje, strah, kulturni odnos ili bilo koji oblik poštovanja, ne obaziru se previše na doslovnost priče, što legendama omogućuje da se razvijaju kao osebujna i samostalna književna vrsta. U takvom kontekstu, jasno je da su motivi često usmjereni prema prošlosti, ali i prema specifičnim lokalnim zgodama. Legende su zanimljive i zbog svojih stilskih specifičnosti. Kada se legendarni sadržaji iz svjetovnog okruženja "spuste" u usmeno pripovijedanje, često poprimaju duhovit ton i postaju "švank-priče" s izrazito zabavjačkom funkcijom. Ta zabavjačka funkcija ostvaruje se kroz niz smiješnih, anegdotalnih situacija (Botica, 2013).

3.3. PREDAJA

Predaja je jedna od vrste usmenih priča i sadrži posebno žanrovsko shvaćanje, ali obuhvaća primjerenu tematiku i stilsku strukturu. „Tajna njihove snage je u sposobnostima da daju smisao i sadržaj ljudskim životima“ (Botica, 2013:435, prema Taylor, 2011:110). Značajna sredina vjeruje u predaje i zbog toga se takav žanr razlikuje od mita i bajke. U predaji nema nadnaravnog, već je fokus na realno, ovozemaljski i prepoznatljivo. Predaja prerađuje ono što je pojedina skupina stvorila i istaknula vezano uz lokalne karakteristike, mjesna vjerovanja i povijesne događaje. Sigurnost koju predaja pruža svojim čitaocima je nezamjenjiva. Ona se hrani malim sadržajima koji su obično nejasni i tajnoviti. Predaja nudi garanciju kraljevanja na određenom prostoru i osigurava povijesno pamćenje. Predajno dostignuće ne troši vrijeme čak i kad izgubi koncept. Često ne teži prema specifičnom stilskom spornom ustroju. Najvažnije je da se u ono što se priča i vjeruje, a to dokazuju priče i imenovanja u različitim kulturama. Osobito se čuvaju, djeluju i prenose priče o povijesno uvjetovanim motivima koji se pamte po onome „priča se“ i „glas je“ o važnim povijesnim osobama i događajima.

Predaja se dijeli na:

- povijesnu predaju
- etiološku predaju
- mitsku
- demonsku predaju
- pričanja iz života

Vjera i povjerenje koje predaja prenosi svojim korisnicima, a koje jamče i pripovjedači često osobno potvrđujući predaju, ne može se ničim zamijeniti. Uključuju kompleksan splet demonoloških elemenata koji se često isprepliću s ljudskim životima; nejasne asocijacije na povijesne događaje, stvarne i fiktivne priče s povijesnim obilježjima, te raznolike likove iz mitova, povijesti i kvazipovijesnih situacija. Predaje također otkrivaju tajne društva i sredine u kojima ljudi žive, naglašavajući lokalne i mjesne specifičnosti. Svega toga ima u izobilju u predajnim narativima. Ključno obilježje predaje, već dugo potvrđeno na hrvatskom području je čuvanje drevnih sjećanja, stvarnih i zamišljenih, koja su osobito važna za kolektivnu duhovnost (Botica, 2013).

S obzirom na tematski ustroj, predaje i priče često se usmjeravaju prema sadržajima ispunjenima mitskim slojevima, tajanstvenim i opskurnim zamislama, pojavama i sjećanjima. U tom smislu, predaje su slične bajkama i dijele bajkovite motive koji su potrebni da bi predaje bile dio bajkovite strukture. Materijal mitskog sloja u predajama lako je nalazio formu, a svojom tajanstvenošću pridobivao je mnoge slušatelje. Na širem europskom prostoru poznate su predaje o tajnama vladara, posebice o caru Trojanu koji je u pričama imao kozje ili magareće uši. Mnogo je primjera neobičnosti predajnih likova u europskoj kulturi, a takvih primjera ima dosta i u hrvatskoj sredini. Ljetopisi, kronike i slučajna svjedočanstva često bilježe takve zanimljivosti. Mnoštvo građe tog tipa nalazi se u ljetopisima franjevačkih samostana.

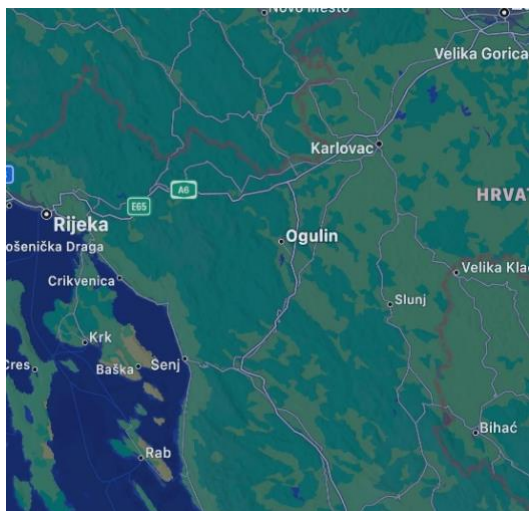
Predaja često ne teži posebno stiliziranom ustroju. Pritom je važnija sama snaga kojom se predaja odvija i funkcionira na određenom prostoru nego njezina stilski profilirana struktura. Najvažnije je da se ono o čemu se priča doživljava kao istinito, što potvrđuju priče i imenovanja u različitim kulturama. U novijim zapisima značajan broj predajnih

motiva bavi se demonologijom, što je dovelo do toga da ovaj tip predaja dobije određenu prednost u književnoteoretskim studijama koje opisuju usmenoknjiževni narativni postupak i stilističke kvalitete usmene književnosti. Prevladavajuće mjesto zauzima širok spektar imaginarija o vješticama. Takav motiv je plodan i u drugim žanrovima, ne samo u predajama, te da ima značajno povijesno trajanje u hrvatskoj usmenoj književnosti. Na to su svakako utjecali i brojni zanimljivi podaci o vješticama i demonima općenito, kroz različita povijesna razdoblja i na različitim hrvatskim područjima (Botica, 2013).

4. GRAD OGULIN

Grad Ogulin smješten je u sjeverozapadnom djelu Hrvatske u Karlovačkoj županiji u podnožju veličanstvene planine Klek, a u njegovom podzemlju nalazi se ponor rijeke Dobre. Područje grada Ogulina prema najnovijem popisu ima 12.251 stanovnika. Jedan je od najljepših gradova kontinentalne Hrvatske zbog prirodne ljepote, vrijednih građevina, baštine i daleke prošlosti. „Ogulinu nije potrebno da se dokazuje. Potrebno mu je da se osluškuje, da za sebe zahtijeva ono što mu vrijednošću pripada, da korigira male neskladnosti nesretnog vremena pedesetih i šezdesetih godina, i da nastavi svoju tradiciju“ (Lipošćak, Sučić, 2002:10). Utemeljenje Ogulina vezano je uz ime slavne obitelji Frankopan. Osnivač grada bio je Bernardin Frankopan, jedan od najmoćnijih velikaša svoga vremena. Sagradio je kaštel iznad samog ponora rijeke Dobre i tako postavio temelje daljnjeg razvoja grada. Ime Ogulin dolazi od latinskog izraza „ob gula“ što znači ždrijelo ili ponor. Grad je vilinske vode, zavičaja bajki i okamenjenog diva (Klek). Gospodarski razvoj Ogulina temelji se na šumarstvu i preradi drveta, poljoprivredi, turizmu i obrtništvu. Prometno je vrlo dobro povezan autocestom i željezničkom prugom prema Zagrebu, Rijeci i Splitu. Izgradnja željezničke pruge Zagreb – Rijeka (1873. godine) pomogla je u to vrijeme zaostalom i zapuštenom Ogulinu u bržem razvoju obrta i trgovine.

Od prvog pisanog spomena, Ogulin je i danas administrativno, kulturno-obrazovno, gospodarsko, vjersko, zdravstveno, vojno-obrambeno i prometno središte regije. Ogulinci i danas njeguju duh pitomog gradića koji je miran za život. Cijeni se naslijeđe predaka, pažljivo se čuvaju sve vrednote i prenose se na potomke. Uvijek su težili prema okupljanju i zajedničkom napretku. Poseban ponos izaziva duga tradicija Planinarskog društva “Klek” i Pjevačkog društva “Klek”. Kulturno-umjetnička društva KUD “Klek” Ogulin i KUD “Sv. Juraj” Zagorje Ogulinsko čuvaju folklornu tradiciju od zaborava.

Slika 1. Mapa grada Ogulina

Izvor:

https://maps.apple.com/?address=Ogulin,%20Hrvatska&aid=4179885879221104872&ll=45.264400,15.226094&lsp=6489&q=Ogulin&_ext=Ch4KBAgEEGwKBAgFEAMKBAgGEAMKBAgKEAkKBAhVEAYSJikCBSHXwopGQDE+zcmLTOWtQDksNTET+7FGQEftLglzcouQFAM&t=m (23.5.2024.)

4.1. ĐULIN PONOR

Đulin ponor nalazi se u samom središtu grada i njegova dubina iznosi 40 metara. Ponor završava tokom rijeke Dobre koja nestaje ispod velike kamene litice. Iznad same litice nalazi se Frankopanski kaštel. Svrha Đulinog ponora je primanje vode rijeke Dobre kada je njezin vodostaj u porastu. Također, voda otiče u špilju Medvednicu koja je duga 16 396 metara i druga je po duljini u Hrvatskoj. Tijekom više istraživačkih ekspedicija kanali i mjesta u špilji dobili su imena iz svijeta bajki u skladu s prostorom i lokacijom. Neka od imena su: Šank, Ključanica, Jezero mršave žabe, Glasna voda, Dvorana poklonika. Turisti i izletnici koji posjete ovaj hidrogeološki spomenik prirode mogu uz pomoć dva vidikovca razgledati Đulin ponor. Poznat je još kao vježbalište za alpiniste i speleologe koji istražuju podzemni svijet. Ponor je dobio ime po legendi koja je nastala u 16. stoljeću, a ona nam govori o djevojci Zulejki koja se bacila u kanjon zbog izgubljene ljubavi. Stigavši u Ogulin kapetan Milan Juraić, djevojka Zulejka se zaljubila. Nakon nekog vremena mladić je stradao u bitci s Turcima i čuvši to bacila se u ponor. Ako se bolje

zagleda u liticu s koje se bacila Zulejka, možemo uočiti profil muškarca, a stanovnici Ogulina kažu da to kapetan Milan gleda gdje je Zulejka. Špilja koja se nalazi na kraju ponora je špilja Medvednica koja je duga više od 16 kilometara. Grad Ogulin je jedini u Hrvatskoj koji se nalazi iznad špilja obogaćene vodom.

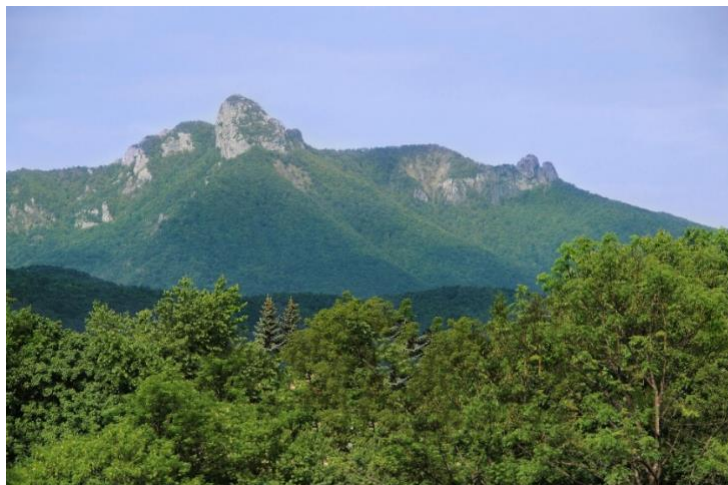
Slika 2. Đulin ponor

Izvor: <https://www.tz-grada-ogulina.hr/zavicaj-bajke/bajkovita-priroda/ulin-ponor/>
(20.5.2024.)

4.2. KLEK

Klek je istaknuti stjenoviti vrh iznad samoga grada Ogulina i ako ga bolje pogledamo možemo vidjeti diva koji spava na leđima. Visok je 1.182 metra, a ima oblik 3-4 km dugog grebena koji se kreće u smjeru sjeverozapada i jugoistoka. Od podnožja pa do vrha pokriven je šumskim plaštem, dok se oko podnožja planine protežu široke i bogate livade. S koje god strane gledali, Klek pokazuje drugi oblik, ali pogled odasvud privlači njegova okomita stijena koja je visoka 200 metara. Ako se gleda sa strane sjevera, možemo uočiti da su mu Klečice noge, a vrh stijene glava. Prema narodnoj predaji, vrh Klek je mjesto gdje se skupljaju vještice, vile i vilenjaci iz cijeloga svijeta, a vještice su simbol Kleka i Ogulina. Sa samog vrha Kleka možemo vidjeti Bjelolasicu, Risnjak, Ogulin i jezero Sabljaci, a za vrijeme lijepog vremena vide se i Alpe. Klekova vršna stijena bila je prva

škola hrvatskih alpinista i u njoj je izveden velik broj penjačkih uspona, zbog čega se Klek naziva kolijevkom hrvatskog planinarstva.

Slika 3. Klek

Izvor: <https://www.hpd-bilo.hr/gorski-kotar-klek/> (22.5.2024.)

4.3. FRANKOPANSKI KAŠTEL

Grad je izgrađen oko 1500. godine, iznad ponora rijeke Dobre – Đulinog ponora. Osnovao ga je Bernardin Frankopan, jedan od najmoćnijih velikaša svog vremena, koji je bio feudalni gospodar Modruša, Plaškog, Vitunja, Tounja, Zvečaja, Bosiljeva, Novigrada i Dubovca. Po svom karakteru pripada renesansnom tipu kaštela. Gradski zidovi okruživali su dvorište s tri strane, dok se s četvrte strane nalazila palača – trokatna zgrada s kulama na rubovima. Zbog vojnog značaja i strateškog položaja, ogulinski grad zahtijevao je dobro utvrđenu tvrđavu. Danas se u toj zgradi nalazi Zavičajni muzej, otvoren 1967. godine. Muzej ima nekoliko zbirki: arheološku, etnografsku, zbirku starog oružja, spomen-sobu Ivane Brlić-Mažuranić, planinarsko-alpinističku zbirku, te izložbu akademskog slikara Stjepana Galetića, koji potječe iz Ogulina.

Slika 4. Frankopanski kaštel

Izvor: <https://visitogulin.hr/frankopanski-kastel-galerija/> (22.5.2024.)

4.4. ŠMITOVO JEZERO

Šmitovo jezero nezaobilazna je postaja u ogulinskom kraju. Smješteno južno od Ogulina, na padinama Velike Kapele, a duboko je 60 m. Nekoć je bilo poznato kao Zeleno jezero zbog svoje intenzivno zelene boje koja prevladava tijekom većeg dijela godine.

Jezero se zapravo sastoji od dva dijela – Malog i Velikog jezera. Malo jezero se napaja vodom iz obližnjeg izvora Rupečica, a ispod drvenog mosta ta voda prelazi u Veliko jezero koje se potom gubi u ponoru. Gdje su ponori, tu su legende i predaje. Predaja vezana uz Šmitovo jezero uključuje poznatu djevu, zločestog zmaja, svetog Jurja i njegovog konja. Prema narodnoj predaji, zmaj koji je živio u jezeru uhvatio je djevojku, ali je spašena zahvaljujući svetom Jurju. Mnogi i danas vjeruju u istinitost ove priče, što potkrepljuju "dokazom" kako se i danas na kamenu pokraj jezera nalazi sačuvan otisak kopita konja svetog Jurja. Gledajući jezero s padine, ima oblik polegnutom srca.

Slika 5. Šmitovo jezero

Izvor <https://www.journal.hr/lifestyle/putovanja/prosecite-bajkovitim-krajem-i-posjetite-jezero-u-obliku-srca/> (22.5.2024.)

4.5. CRKVA SV. KRIŽA

Gradnja župne crkve sv. Križa započela je 1781. godine. Župnik Antun Ćorić zapisao je da je prva misa u njoj služena 1785. godine, kada je slavio svoju zlatnu misu. Crkvu je posvetio senjsko-modruški biskup Ivan Ježić 1. lipnja 1793. U to vrijeme, župa je imala oko 2800 vjernika. Nakon podjele župa, Sv. Križ ima najviše do 8000 katolika. Svod crkve i propovjedaonica ukrašeni su prizorima iz Evanđelja, a izradio ih je Ilija Ahmetov 1926. godine. Glavni oltar obnovljen je tada i u istom stanju je do danas. Orgulje u crkvi imaju vrlo kvalitetan zvuk, a postavljene su 1903. godine iz radionice Heferer u Zagrebu. Nova zvona nabavljena su 1921. godine. U svetištu se nalazi posebno vrijedan svijećnjak za uskrsnu svijeću, djelo kiparice Mile Vud iz 1957. godine.

Slika 6. Crkva sv. Križa

Izvor <https://ogulin.hr/old-site/kultura-2/sakralni-objekti/ogulin/crkva-sv-kriza> (22.5.2024.)

4.6. JEZERO SABLJACI

Jezero Sabljaci, akumulacijsko jezero smješteno na toku Zagorske Mrežnice, istinski je biser ovoga kraja. Mnogi ga nazivaju "ogulinskim morem" zbog svoje veličine (170 ha). Pogled s mjesta Prelesje iznad sela Desmerice daje dojam velikog morskog zaljeva. Sa svojim bogatstvom ribljih vrsta, od domaće pastrve, amura i klena do kapitalnih linjaka, jezero Sabljaci pruža idealnu destinaciju za ribolovce. No, također nudi neograničene mogućnosti za rekreativce: plivače, veslače, ljubitelje jedrenja na dasci, šetnji i vožnji biciklom te veslačke regate.

Ribolov je dozvoljen tijekom cijele godine, a uz potočnu i kalifornijsku pastrvu, moguće je loviti i lipljana, amura, šarana, smuđa, klena, ploticu i žutooku. Kapitalni linjaci upecani na ovom jezeru poznati su širom zemlje. Svake zime, prekrasni bijeli labudovi pronalaze svoje utočište na jezeru, dok dijelovi jezera povremeno potamne od velikog jata crnih liski.

Slika 7: Jezero Sabljaci

Izvor: <https://srd-ogulin.hr/2023/03/30/radna-akcija-1-4-2023-jezero-sabljaci/>
(22.5.2024.)

4.7. IVANA BRLIĆ-MAŽURANIĆ

Mnoge generacije djece odrasla su uz djela Ivane Brlić-Mažuranić. Spisateljica Ivana Brlić-Mažuranić rođena je u Ogulinu 1874. godine. Dobila je ime po svom djedu Ivanu Mažuraniću. Njezina obitelj se ubrzo preselila u Karlovac, a nakon nekog vremena u Zagreb. Ivana je često posjećivala svoj rodni kraj, a nakon udaje odlazi živjeti u Slavonski Brod. Grad Ogulin je imao veliki utjecaj na pisanje njezinih djela, a to možemo vidjeti u njezinoj autobiografiji: „Čudnovati i napadni oblici Kleka i romantičnost Dobre pružali su mojoj mašti toliko hrane da sam daleko u noć prevračala u mislima najčudnovatije slike i fantastične nemogućnosti: “Što li se sve odigrava u dubokoj noći oko Kleka.“ Njezina glavna djela su zbirke bajki Priče iz davnina i roman Čudnovate zgone Šegrta Hlapića. Ostale bajke su Trgovac Nav, Djevojčica i neman i Priča o Zorku Bistozorkom i o Sreći. Pisala je i pripovijetke, basne u stihovima i pjesme, a neke od njih su Ezop i žabe, Dvije koze, Pas i vuk. ,

Grad Ogulin bila je njena inspiracija za pisanje pisama svome sinu dok je boravila u Slavonskom Brodu: „*Dragi Ivo! Baš mi je drago da ste vidjeli onaj zbilja zanimljivi ogulinski kraj. Moja proljetna nostalgija za ljepotama dalekog i raznolikog bijelog svijeta čini da mi*

dolaze tako živo pred oči i pred dušu svi viđeni i ljubljeni krajevi! Kad vidim onaj Klek – koliko žudim da zaista budem tamo i da osjetim onaj reski zrak, pun snage i da čujem šum Đule – Zahman!“ (Matešić, 2018., prema Lovrenčić, 2007: 301).

Ivana Brlić-Mažuranić bila je inspiracija za realizaciju Ogulinskog festivala bajke. Festivalom se želi motivirati kreativni rad, a najviše kazalište. On obuhvaća razne radionice, crtane filmove, ples, glazbu te dočekuje brojne umjetnike i stručnjake. Glavna svrha Ogulinskog festivala bajke je važnost nacionalne baštine i stvaralaštvo Ivane Brlić-Mažuranić uz pomoć kreativnosti i inovacije. Festival prikazuje fantastičan svijet koji se zasniva na stvaralaštvu povijesnih ličnosti. Iz godine u godinu pruža bitne vrijednosti poput ljubavi prema obitelji, domovini i jeziku, čovjeku, prirodi i umjetnosti. Između posjetitelja i izvođača želi se stvoriti osjećaj zajedništva i motivirati ih na kreativno izražavanje na festivalu. Program je svake godine sve složeniji te djeca imaju mogućnost gledati predstave, pripovijedanja, kreativne radionice, sajam knjiga i mogu sudjelovati u biciklijadi Ogulinskim krajem.

5. PREDAJA O ĐULINOM PONORU

Podno frankopanskog grada Ogulina nalazi se Đulin ponor, o kojem postoji mnogo legendi i predaja. U 15. stoljeću, utvrdu je izgradio Bernardin Frankopan, poznatu i kao Zulumgrad ili Đulingrad. Prema jednoj legendi, ponor je dobio ime po Juliji Frankopan, koja se s litice bacila u njega. Druga legenda kaže da je ime dobio po djevojci Đuli ili Zulejki, kćeri gradskog kapetana, koja se zbog nesretne ljubavi bacila u ponor.

„Noć je već dobro poodmakla, a u selu i tvrđavi ogulinskoj utruše svijeće i svi odoše na počinak, samo je na obali Dobre stajao Marko, mladoženja koji se o skorašnjem Katarininu trebao ženiti sa svojom lijepom Mandom. Kad udari sa zvonika dvanesta ura, prene se Marko kao iz duboka sna i dohativši tri pljosnata oblutka baci lagano jedan za drugim u zelenu dubinu potoka. Tada uzavrješe vodeni valovi i pojavi se jedna ženska glava tolike ljepote da nije bilo za vjerovati. Lice joj bijaše bijelo kao snijeg, a oči joj sjahu kao dvije u tvrd prsten okovane munje. „Što tražiš od mene opet”, reče srdito ljepota djevojka, a bila je to vila podvotkinja. „Hoćeš li možebit da mi utreš suze, koje sam od prvog dana tvoje nove, druge ljubavi bez prestanka i u jadu niz bijelo lice moje ronila?” Mladić se trnu i prenu od žalosti. „Daj, utri ih”, opet će vila podvotkinja, „utri suze ove, a ja ću ih pretvoriti u biser i s njim kao krunom ljubljenu glavu tvoju urediti. Sjedi u svjetao moj grad i živi sa mnom život sretan i u ljubavi.” Marko je stajao kao ukopan i proli niz obraze suze, koje obično udaare kada se nakon dugog vremena netko sa svojom prvom ljubavi susretne. Nehotice je stupio nekoliko koraka bliže i kada ga skoro više ne bijaše vidjeti, preleti preko njega sovoljuga. Njezin kreštavi glas ga prene i skoči natrag. „Ne, ne Đulo“, klikne Marko. „Naša prva ljubav je prošla. Ja kraj tebe od straha trnem i velika mi tvoja, ali i grozna ljepota, srce više ne zanosi. Daj mi prsten natrag koji sam ti u trenutku slabosti dao. Ti se više nemaš čemu od mene nadati. A što će tí pusto moje znamenje kada sam ti odavno vjeru pogazio?” „Nikad, nikad!”, reče prijekornim glasom vila. „Nemoj da ti ga na silu otmem”, odgovori joj Marko. „Ti na silu!”, reče podsmjehujući se bijela kao mramor vodena žena. Na to Marko posegne u torbu i izvadi bočicu: „Hoćeš da ti ovu blagoslovljenu vodu na tvoju vileničku glavu izlijem? Ali, onda se pazi!” Vila problijedi, oči joj sinuše gnjevom, utone u dubinu vode, a zlatan prsten pade iz vode na travu. Oštar

glas iz valova viknu: "Vidjet ćemo se opet na Katarinino!" I dode dan svete Katarine, kada Marko sa svojom ljubljenu Mandom krene sa svatovima u crkvu. Ide Marko tužan i ozbiljan, a uz njega lijepa i vesela Manda. Nije Marko zaboravio ono što mu je na rastanku kazala vila te gledaše plahovito u valove Dobre uz koju su svatovi veselo svirajući prolazili. I tako dodoše na mjesto onog njegova sastanka s vilom podvotkinjom. Marko se trgne i pritisnu zaručnicu svoju od straha sebi na grudi. Tada se uzljulja pod njegovim nogama zemlja, voda udari muklim urlikom u zrak, a on sa svojom problijedjelom dragom Mandom pade u ponoriti bezdan.' "Provali se zemlja!", viknuše zapanjeni od straha svatovi. Skočiše upomoć, ali uzalud. Zaručnici iščezoše i valovi Dobre srnuše sada novim putem u otvoreni ponor pjeneći se i udarajući ispod temelja kule Vučjojamske. Drugi dan uloviše kod Popova sela na drugom otvoru onog strahovitog ponora jedno mrtvo tijelo. Bijaše to tijelo nesretne zaručnice!

Al,

Nikad više dana bijeloga

Neugleda Đuevij Marko

Mlad ljubovnik povodkinje vile." (Đurić, 2007:53,54)

Ova je predaja zapisana u prozi, a govori o mladiću Marku koji je silno razljutio vilu Đulu s kojom je bio u ljubavi. Međutim, Marko je vilu napustio zbog Mande. Iako ga je vila pozivala da dođe u njezin grad da žive u ljubavi Marko to ipak odbija jer se planira oženiti Mandom i traži od vile da mu vrati prsten što vila nikako ne želi. Marko joj čak i prijeteći kako će ju politi svetom vodom što pomalo ukazuje na to da je vila zla jer se prestrašila svete vode i bacila Marku prsten prijeteći mu o zlu koje će se dogoditi na dan njegove ženidbe. Tako je i bilo jer je vila kad su se svatovi i mladenci pojavili rastvorila zemlju i nastao je ponor (Đulin) u koji su propali i Marko i Manda. Nisu ih mogli spasiti niti šokirani svatovi. Mandino se beživotno tijelo navodno pojavilo kod Popova sela u blizini Ogulina – izbacila ga je voda, ali Markovo se nije pojavilo nikad više jer je ostao zatočen u podvodnom gradu vile Đule.

U ovoj predaji o Đulinom ponoru ima najviše nestvarnih ili čak bajkovitih motiva, likova i događaja. Prije svega tu je lik vile i to čini se zle i osvetoljubive vile koja nije mogla podnijeti da je Marko izabrao drugu ženu pored nje. Zatim tu je i nestvaran događaj prema kojemu upravo ta vila rastvara zemlju i nastaje ponor u koji mladenci propadaju, a vidljiv je i sukob dobra i zla koji je čest u bajkama i to ako na stranu zla stavimo vilu, a na stranu dobra Mandu (i Marka). Predaja donosi i različite moralne i životne lekcije, a Markova nevjera prema vili i sudbina, prikazuju negativne učinke moralnih odluka. Također, predaja je povezana s lokalnim znamenitostima i poviješću, pa se tako i u ovoj predaji spominju Ogulinska tvrđava i rijeka Dobra. Prikazuju geografsko područje u kojem se odvijaju nestvarni događaji i služe kao objašnjenje za prirodne pojave. Ovakve vrste predaje često su dio usmene tradicije i prenose se iz generacije u generaciju usmenim putem i dio su kulturne baštine. Svaka predaja ima tragičan i traumatičan završetak pa tako i ova. Tragičan završetak služi ako upozorenje na nemoralno ljudsko ponašanje. Marko i Mande na kraju nestaju u ponoru, a to ukazuje na neizbježnost sudbine i posljedice.

Ova priča ima sve specifičnosti i karakteristike predaje tako što svojim simbolima, nestvarnim i nadnaravnim elementima, moralnim lekcijama i povezanošću s krajolikom opisuje nastanak Đulinog ponora. Ovakva predaja ne služi samo za zabavu, već i za očuvanje kulturnog nasljeđa i učenja bitnih životnih lekcija.

6. ĐULIN PONOR U RUHU AUTORSKIH STIHOVA

„Zamračena gleda putnik oka
Podno Kleka iza drevnog grada,
Gdje med rasjel ponora duboka
Šumno bućeć ladna voda pada,
Ter pod nogam sva mu zemlja drmi
Od tog šuma zaglušna i strašna...,
Ko da gromor po oblaci grmi
Ili s Kleka urlik kola plašna.

Ili znade, otkud buka grozna,
Te joj motri zamah od vjekova?
- Ah - tko ikad štogod o tom dozna,
Il o tajni, koju rasjel ova
Pokopala ispod plašta crna...?
-Voda šumi... mrak se hvatat stade,
S grada drevnog plane svijeća prva,
Kroz okno se trak joj svijetli krade.

Ah i tamo pogled žudno skreta
U te dvore, gdje sloboda cvala;
U ta nekad zakloništa sveta,
Pred kojim je sila drhtat znala,
Gdje junaštvo našijeh djedova
Branilo je svijet od napadača,
- U taj spomen našijeh grobova,
Gdje tek malo osta bujna drača!
»Tu si gospo?-bjež iz grada tvrda!
Život spasi! Možda još do dana,
Dok do tebe dođu bijesna krda,
Krv našom rujnom pokapana
S glavom vojna mrtva oplakana,
Bježi -Ja sam poruk vojna tvoga.
Evo konja spremna, opasana...!
Što se plašiš...? Kog još izim Boga?«

I zaškrinu muklo silne dveri,
U visinu prazna strmi kula;
Kreće pratnja kitna divne kćeri,
A pred njome Frankopanka Jula.
S njome usporedno momče jaši,
Ispod mjedi blažen pogled krade,
Sve se bliži k uznositoj snaši:
»Gospo, gdje to šušte smreke mlade?«

»Eno ukraj puta ponor puče,
U nj se ruši voda na sve strane
I kroz huku mlazi skaču, buče,
Motaju se, vrte i sve spane
U dubinu bezdanu i tajnu...
- Kao vihor kada bjesnit stane,
A vrh neba gledaš munju sjajnu
I gdje mokre vjetar mota grane«

»Tamo ćemo, je li, gospo, poći,
Kad za nama bane četa crna:
Još do dana teče komad noći;
Al što mogu nama turska zrna?-
Ljubav će nam tajna sladić boli.
Ajde k meni, skupa ćemo brže
Do konaka doć na mrtvoj doli...!
Ajde...! treći put već vranac hrže«

Ne... ti nijesi poruk vojna moga,
Kad mi daješ ropstvo za slobodu.
Zmijo ljuta, nije l' strah te Boga,
Na prijevarnu kad si vrebo zgodu,
Da me vodiš himbom od mog
doma!...
- Gdje si vojno, diko od junaka?
Il si pao sred boja siroma,

»Šuti gospo! - Do devetog puta

Dok zahrže konjic - dospjet ćemo!

- Razbojem ti vojno ranjen luta,

Ište vranca... poljem zuri nijemo;

Slobodne mu ruke-al krvave

Na ranu ih stišće posred grudi,

Bijele trga skute i rukave,

Ustaviti krv iz srca žudi.“ (Lipošćak, Sučić, 2020:287, 288)

Josip Hajduković oblikovao je legendu pišući osmerostih, a svi su stihovi deseterci koji imaju ukrštenu rimu. U ovoj se verziji puno pažnje posvećuje zadivljujućem, ali i zastrašujućem izgledu ponora, ali i pozivu jednog vojnika koji želi da lijepa gospa Frankopanka Julia pođe s njime iz grada, ali ona to odbija jer ne želi mijenjati slobodu za ropstvo. Glavna tema pjesme je ljepota prirodne baštine i tajanstvenost ponora ispod Kleka, kao i povijesna priča o ljubavi i tragediji. Ponor predstavlja mjesto gdje se voda bučno ruši, stvarajući strašan zvuk koji izaziva divljenje. U pjesmi „Đulin ponor“ lik putnika prikazuje strah pred nepoznatim i ljudsku radoznalost. Bučnost vode u ponoru doživljava kao opasnost što povećava osjećaj drame i napetosti. Frankopanka Julia predstavlja povijesnu prošlost o Đulinom ponoru i njezino plemstvo te stvara elemente tragedije i romanse. Lik vojnika simbolizira posvećenost i hrabrost, ali u isto vrijeme patnju i borbu. Prema ovim karakteristikama možemo se zaključiti da sadrži elemente legende i predaje. Đulin ponor je stavrno mjesto koje posjećuju mnogi turisti te se isprepliće povijest i kultura s romantikom i dramatičnim elementima.

7. ZAKLJUČAK

Grad Ogulin, jedan od najljepših gradova kontinentalne Hrvatske, bogat je kulturnom baštinom i tradicijom. Cilj ovog završnog rada je osvijestiti kulturnu baštinu grada Ogulina. Legenda o Đulinom ponoru predstavlja izvanredan primjer usmene zavičajne baštine koja obogaćuje kulturni identitet lokalne zajednice i svjedoči o ljudskoj potrebi za pričanjem priča koje prenose moralne, društvene i kulturne vrijednosti. Kroz ovu legendu, generacije su se povezivale s prošlošću svog kraja, očuvavši nasljeđe koje oblikuje njihovu sadašnjost i budućnost. Globalizacija svojim brzim napretkom smanjuje kulturne različitosti te je važno promatrati što nas okružuje i koliko je kulturna baština neprocjenjiva vrijednost.

Istražujući predaju o Đulinom ponoru, uočili smo kako usmena predaja omogućuje očuvanje povijesnih događaja, geografskih osobitosti i emocionalnih iskustava zajednice. Ova priča, kroz svoje različite verzije, pokazuje kako se legende mijenjaju i prilagođavaju vremenu, zadržavajući svoju bitnu ulogu u očuvanju kulturnog identiteta. Osim kulturnog i povijesnog značaja, predaja o Đulinom ponoru ima i turistički potencijal, privlačeći posjetitelje koji žele doživjeti prirodne ljepote kraja. Ovo je dodatni argument za važnost očuvanja i promidžbe usmene zavičajne baštine, ne samo kao sredstva kulturnog očuvanja, već i kao faktora gospodarskog razvoja.

Zaključujemo da usmena zavičajna baština, poput predaje o Đulinom ponoru, igra ključnu ulogu u očuvanju i promicanju kulturnog identiteta. Stoga je neophodno nastaviti ulagati napore u njeno dokumentiranje, istraživanje i promoviranje, osiguravajući da ove dragocjene priče ostanu žive i relevantne za buduće generacije. Ovaj rad naglašava potrebu za interdisciplinarnim pristupom u proučavanju i očuvanju usmene baštine, uključujući suradnju između kulturnih institucija, lokalnih zajednica i znanstvenih krugova, kako bi se osigurao njezin trajni doprinos kulturnom nasljeđu.

8. LITERATURA

Knjige

- Botica, S. (1995). *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*. Zagreb: Školska knjiga.
- Botica, S. (2013). *Povijest hrvatske usmene književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Đurić, T. (2007). *Legende puka hrvatskoga*. Samobor: Meridijani.
- Jurdana, V. (2015). *Igri*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Josip, J., Goran, Š. (2023). *Hrvatska prirodna baština*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Višnja, L. (2002). *Ogulin*. Ogulin: Matica hrvatska Ogulin.
- Višnja, L., Stjepan, S. (2020). *Ogulinska čitanka*. Ogulin: Matica hrvatska Ogulin.

Mrežne stranice

- Crkva sv. Križa <https://ogulin.hr/old-site/kultura-2/sakralni-objekti/ogulin/crkva-sv-kriza> preuzeto 23.5.2024.
- Edukacija/Književna vrsta legenda <https://net.hr/magazin/uradi-sam/knjizevna-vrsta-legend-a0a87deda-b9f3-11ec-8f97-0242ac120034> preuzeto 22.5.2024.
- Frankopanski kaštel <https://visitogulin.hr/frankopanski-kastel-galerija/> preuzeto 22.5.2024.
- Hrvatska narodna (usmena) književnost <https://lektire.skole.hr/autor/hrvatska-narodna-usmena-knjizevnost/> preuzeto 22.5.2024.
- Ivana Brlić-Mažuranić <https://lektire.skole.hr/autor/ivana-brlic-mazuranic/> preuzeto 23.5.2024.
- Jezero Sabljaci <https://visitogulin.hr/jezero-sabljac-i-galerija/> preuzeto 23.5.2024.
- Klek <https://planinarenje.hr/odredista/klek?podrucje=gorski-kotar-juzni-dio> preuzeto 23.5.2024.

Kulturna baština https://hr.wikipedia.org/wiki/Kulturna_ba%C5%A1tina preuzeto 29.5.2024.

Legenda <https://www.lektire.hr/legenda/> preuzeto 29.5.2024.

Nepokretna kulturna <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nepokretna-kulturna-bastina/369> 29.05.2024 preuzeto 29.5.2024.

Nematerijalna kulturna baština <https://tzip-sredisnja-podravina.hr/sto-je-nematerijalna-kulturna-bastina/> preuzeto 29.5.2024.

Ogulin – grad legemdi i bajki <https://zurnal.bookmate.com/ogulin/> preuzeto 4.5.2024.

Ogulin <https://visitogulin.hr/ogulin/> preuzeto 23.5.2024

Održivost i kulturna baština <https://culture.ec.europa.eu/hr/cultural-heritage/cultural-heritage-in-eu-policies/sustainability-and-cultural-heritage> preuzeto 29.5.2024.

Šmitovo jezero <https://croatiatravelreviews.com/smitovo-jezero/> preuzeto 22.5.2024.

Seminarski radovi

Matešić, V. (2018). *Bajke i usmena kazivanja u očuvanju kulturnog identiteta Ogulina*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet. (Preuzeto 28.05.2024. s file:///C:/Users/dajan/Downloads/matesic_valentina_ffri_2018_diplo_sveuc.pdf).

Članak

Beović, B. (2018). *Ogulin-grad bajke i vode*. Hrvatske vode. (Preuzeto 29.05.2024. s <https://hrcak.srce.hr/file/314122>).

9. POPIS ILUSTRACIJA

Slika br. 1. – mapa grada Ogulina, https://maps.apple.com/?address=Ogulin,20Hrvatska&auid=4179885879221104872&ll=45.264400,15.226094&lsp=6489&q=Ogulin&_ext=Ch4KBAgEEGwKBAgFEAMKBAgGEAMKBAgKEAkKBAhVEAYSJikCBSHXwoPQQDE+zcmLTOWtQDksNTET+7FGQEFtLglzcouQFAM&t=m (22.05.2024.)

Slika br. 2. – Đulin ponor, <https://www.tz-grada-ogulina.hr/zavicaj-bajke/bajkovita-priroda/ulin-ponor/> (22.05.2024.)

Slika br. 3. – Klek, <https://www.hpd-bilo.hr/gorski-kotar-klek/> (23.05.2024.)

Slika br. 4. – Frankopanski kaštel, <https://visitogulin.hr/frankopanski-kastel-galerija/> (22.05.2024.)

Slika br. 5. – Šmitovo jezero, <https://www.journal.hr/lifestyle/putovanja/prosecite-bajkovitim-krajem-i-posjetite-jezero-u-obliku-srca/> (23.05.2024.)

Slika br. 6. – Crkva sv. Križa, <https://ogulin.hr/old-site/kultura-2/sakralni-objekti/ogulin/crkva-sv-kriza> (23.05.2024.)

Slika br. 7. – Jezero Sabljaci <https://srd-ogulin.hr/2023/03/30/radna-akcija-1-4-2023-jezero-sabljaci/> (23.05.2024.)